

Biannual Journal of Applied Counseling  
2016, 6(2), 89-106  
Received: 23 Feb 2017  
Accepted: 18 Apr 2017

دوفصلنامه مشاوره کاربردی  
۱۳۹۵، ۶(۲)، ۸۹-۱۰۶  
دریافت: ۹۵/۱۲/۰۵  
پذیرش: ۹۶/۱/۲۹

روابط بین دختران و پسران از دیدگاه دختران نوجوان: یک پژوهش کیفی

## The Relation between Girls and Boys from the Perspective of Adolescent Girls: A Qualitative Study

Farhad Khormaei  
Nasibe Zarei Manoujan

فرهاد خرمایی\*  
نسبیه زارعی منوجان\*\*

### Abstract

This study was conducted to aim investigate the relation between girls and boys from the perspective of adolescent girls aged 15 to 18. This current study is a qualitative of type case study, and sampling using voluntary method of high school girls' community from the southern cities of Kerman Province was conducted. The data collective instruments were semi-structured interview (10 participants) and discussion in focus groups (three groups of 6 participants). Data analysis was performed using framework analysis. The findings showed that the adolescent girls proposed girls and boys relationships in three main categories of reasons (personality characteristics, education and social factors), consequences (emotional-mental, social, and family damages, academic and of future common life problems), and solutions (school, family, and social support). Personal characteristics, education, and social factors affects in the quality of shaping relationship with opposite sex friend from the perspective of the participants and enumerated some consequences for these relationships which the irreparable consequences of this type of relationship will be reduced with training to the adolescents, that this should be considered in mental health program related to adolescents.

**Keywords:** Girls and boys relation, adolescents girls, qualitative research

### چکیده

این پژوهش با هدف بررسی روابط بین دختران و پسران از دیدگاه دختران نوجوان در سنین ۱۵ تا ۱۸ سالگی انجام گردید. پژوهش حاضر یک پژوهش کیفی از نوع مطالعه موردی است و نمونه‌گیری با استفاده از روش داوطلبانه از جامعه‌ی دختران مقطع متوسطه شهرستان‌های جنوب استان کرمان انجام گرفت. ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات، مصاحبه نیمه ساختار یافته (۱۰ نفر) و بحث در گروه‌های متمرکز (سه گروه ۶ نفره) بودند. تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل چارچوب انجام شد. یافته‌ها نشان داد که دختران نوجوان، روابط دختر و پسر را در سه طبقه اصلی علل (ویژگی‌های شخصیتی، عوامل تربیتی و عوامل اجتماعی)، پیامدها (آسیب‌های عاطفی-روانی، اجتماعی، خانوادگی، مشکلات تحصیلی و زندگی مشترک آینده) و راهکارها (مدرسه‌ای، مربوط به خانواده و حمایت اجتماعی) مطرح کردند. از دیدگاه شرکت‌کنندگان ویژگی‌های شخصیتی، عوامل تربیتی و اجتماعی در کیفیت شکل‌گیری رابطه با دوست غیرهمجنس مؤثرند و پیامدهایی را برای این روابط برشمردند که با آموزش به نوجوانان از پیامدهای جبران‌ناپذیر این نوع روابط کاسته خواهد شد، که این امر بایستی در برنامه‌های مرتبط با سلامت روان نوجوانان مورد توجه ویژه قرار گیرد.

**واژه‌های کلیدی:** روابط دختران و پسران، دختران نوجوان، پژوهش کیفی

khormaei@shirazu.ac.ir

\* دانشیار گروه روانشناسی تربیتی، دانشگاه شیراز (نویسنده مسئول)  
\* دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی، دانشگاه شیراز

### مقدمه

در سال‌های اخیر، توجه به الگوهای رفتاری، ارتباطی و سلامت روان در تحقیقات روانشناسی نوجوانی افزایش یافته است. نوجوانان در طول این دوره تغییرات جسمی و تکاملی زیادی را تجربه می‌کنند (تقوی، آزادفلاح، موتابی و طلایی، ۱۳۹۴). در عین حال نوجوانی دوره‌ای است که طی آن نوجوان لذت خودپیروی، استقلال، صمیمیت و برنامه‌ریزی برای آینده را لمس می‌کند و به اوج تحول جسمانی، عاطفی و ذهنی دست می‌یابد.

تمایل به استقلال از خانواده و افزایش ارتباطات در جامعه، از دیگر تغییرات تکاملی در این دوره است، با این که در گذشته، این دوره‌ی انتقال برای بسیاری از نوجوانان، به خوبی سپری می‌گردید، ولی امروزه با توجه به تغییرات فناوری، فرهنگی و اجتماعی سریع و پرشتاب، این دوران برای بسیاری از نوجوانان همراه با بروز مشکلات فراوان جسمی، روانی و اجتماعی بوده و پایه بسیاری از رفتارهای پرخطر و آسیب‌های روانی و اجتماعی در آنان گذاشته می‌شود (بورمستر<sup>۱</sup>، ۱۹۹۸، به نقل از آتش نفس، قربانی، طباطبایی، عبدوس، عباسپور و محمودیان، ۱۳۹۳).

روانشناسی تحولی، نوجوانان را نیازمند حمایت اجتماعی می‌داند. رابطه با اعضای خانواده و دوستان از جمله مهم‌ترین منابع حمایت اجتماعی است. در این دوران دوستان نوجوان تأثیرگذارترین افراد هستند. در این دوره نوجوان در پی تجربه روابط جدید و هیجانی است. این روابط موقعیتی است که در آن نوجوانان می‌خواهند عواطف فیزیکی، عشق و مراقبت را تجربه کنند. این نوع عاطفه را اغلب از ارتباط با دوست غیرهمجنس دریافت می‌کنند. بنابراین بی‌اعتنا به محدودیت‌های فرهنگی و منع اجتماعی، در پی دریافت این عاطفه‌ی قوی از دوست غیرهمجنس هستند که گویا جایگزینی برایش وجود ندارد (صمیمی، مظاهری و حیدری، ۱۳۹۱).

شناخت دقیق دنیای دختران نوجوان برای پیشگیری از آسیب‌های مختلف در این مسیر ضروری است. از این منظر توجه به روابط دختران در فضای ارتباطی جامعه مهم به نظر می‌رسد. پدیده‌ی دوستی دختر و پسر یکی از موضوعاتی است که در دوران نوجوانی به معضلی اجتماعی تبدیل شده است. نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد، در ایران، دوستی با جنس مخالف شایع‌ترین رفتار پرخطر در سنین نوجوانی و دوران دبیرستان است (آتش نفس، طباطبایی و قربانی، ۱۳۸۷؛ زاده محمدی و احمد آبادی ۱۳۸۸؛ پرویزی، احمدی و پورحسینی، ۱۳۹۰؛ آتش نفس و همکاران، ۱۳۹۳). همچنین مطالعات نشان می‌دهد از مهم‌ترین پیامدهای منفی در اثر روابط با جنس مخالف در زندگی نوجوان سوء استفاده جنسی (شاوم، سیلیمان و بل، ۲۰۰۰)، عملکرد ضعیف نسبت به همسر و وضعیت نابسامان در زندگی مشترک آینده (فورمن، ۲۰۰۲)، استرس (اتا و بریدجز، ۲۰۰۴)، مشکلات روانی، هیجانی و کاهش عزت نفس (راما و کریشنا، ۲۰۰۶)، دوری از خانواده (راما کریشنا، کاروپت و مورثی، ۲۰۰۶)، بارداری پیش از موعد، ایدز و آشفته‌گی‌های خانوادگی (استینبرگ، ۲۰۰۱؛ داپس، ۲۰۰۶) است. از دیگر پیامدهای این گونه روابط می‌توان

1. Burmaster

به افت تحصیلی (قرشی، ۱۳۸۴)، خودکشی، افسردگی و خودکم بینی (شیخ دارانی، مهرابی، کجباف و عابدی، ۱۳۸۷) اشاره کرد.

با وجود مشکلات عنوان شده رابطه با دیگران به خصوص با جنس مخالف، بخشی اجتناب‌ناپذیر از زندگی اجتماعی نوجوان است. شواهد حاکی از آن است که تغییر در ارزش‌ها و نگرش‌ها برای مثبت قلمداد کردن رابطه‌ها و معاشرت‌های دختر و پسر (زارع شاه آبادی و سلیمانی، ۱۳۹۱)، نیاز عاطفی، ضعف اعتقادات، سهل انگاری و بی‌مبالاتی خانواده‌ها، فشار دوستان و همسالان، آشنایی به قصد ازدواج، نیاز جنسی (غفاری، ۱۳۸۶)، توهم قدرت در پسران و جاذبه در دختران و پناه آوردن به یکدیگر در اثر ناملایمات اجتماعی و خانوادگی (پناهی، ۱۳۸۴) از دلایل شکل‌گیری این‌گونه روابط است.

روابط دوستی دختر و پسر در ایران در زمره رفتارهای مشکل‌زا به شمار می‌رود. جسور (۱۹۸۷) رفتار مشکل‌<sup>۱</sup> را به عنوان رفتاری که از نظر اجتماعی ناپذیرفتنی است تعریف می‌کند و استدلال می‌کند جذب نوجوان به رفتارهای مشکل‌برآیند گرایش درونی وی به سوی رفتارهای نابهنجار و گرایش نیرومند به شکستن هنجارهای فرهنگی و اجتماعی مورد پذیرش بخش زیادی از جامعه است. از این منظر هم‌می رفتارها برآیند کنش متقابل فرد و پیرامون آن است و کنش متقابل عوامل فردی و اجتماعی در شکل‌گیری رفتارهای بهنجار و نابهنجار نقش دارد. از دیدگاه این نظریه سه نظام مؤثر بر رفتار مشکل مطرح شده‌اند: نظام شخصیتی<sup>۲</sup> (ارزش‌ها، انتظارات، باورها و جهت‌گیری‌های فرد)، نظام محیطی ادراک شده<sup>۳</sup> (ادراک نوجوان از محیط بیرونی، نگرش والدین و دوستان به رفتار مشکل، انتظارات آنان از نوجوان و نظارت پدر و مادر) و نظام رفتاری<sup>۴</sup> (متغیرهای مربوط به نهادهای اجتماعی، دینی و مدرسه) (رشید، ۱۳۹۴). بر این اساس، با توجه با اینکه شکل‌گیری این روابط اجتناب‌ناپذیر است، لذا برای درک عوامل تأثیرگذار، پیامدها و راهکارهایی برای آسیب کمتر به دختران نوجوان بررسی دیدگاه دختران نوجوان با در نظر گرفتن زمینه‌های فرهنگی و بومی ضروری است. با توجه به اهمیت تفاوت‌های بین فرهنگی و بومی، این پژوهش در صدد بررسی روابط دختران و پسران از دید دختران ۱۵ تا ۱۸ ساله بود. پرسش این پژوهش این بود که دیدگاه دختران نوجوان جنوب کرمان درباره‌ی روابط دختران و پسران چیست؟

### روش

پژوهش حاضر کیفی از نوع راهبرد مطالعه موردی<sup>۵</sup> است. هدف کلی در هر مطالعه موردی، مشاهده تفصیلی ابعاد «مورد» تحت مطالعه و تفسیر مشاهده‌ها از دیدگاه کل‌گرا<sup>۶</sup> است. از این رو مطالعه موردی بیشتر به روش کیفی و با تأکید بر فرایندها و درک و تفسیر آن‌ها انجام می‌شود. مورد چنان انتخاب

1. problem behavior
2. personality system
3. perceived environmental system
4. behavioral system
5. case study
6. holistic

می‌شود که نمایان‌کننده وضعیت یا حالت کلی تحت مطالعه باشد که پژوهشگر می‌خواهد درباره‌ی آن به درک عمیقی دست یابد (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۷۶). جامعه‌ی این پژوهش شامل دختران نوجوان ۱۵ تا ۱۸ سال در مقطع متوسطه دوم شهرستان‌های جنوب استان کرمان (جیرفت، کهنوچ، منوجان، قلعه گنج، فاریاب و رودبار) بود. در این پژوهش ابتدا مدارس انتخاب شدند که بالاترین گزارش ارسالی از مشکلات روابط دختران و پسران را در این سال تحصیلی از مدیران و مشاوران مدارس داشتند. سپس ۳۰ نفر از دانش‌آموزانی که تمایل به شرکت در مطالعه را داشتند بر اساس مصاحبه نیمه ساختاریافته (۱۲ نفر) و مصاحبه گروهی (سه گروه شش نفره) به صورت داوطلب انتخاب شدند.

مصاحبه نیمه ساختاریافته. برای طراحی و اجرای این بخش، با مطالعه‌ی تحقیقات مرتبط انجام شده و مصاحبه‌ی عمیق و ساختار نیافته با ۶ نوجوان، پرسش‌های مصاحبه نیمه ساختاریافته طراحی شد و برای اصلاح و بررسی در اختیار دو روانشناس و متخصص پژوهش کیفی قرار گرفت. در ادامه، مصاحبه‌ای نیمه ساختاریافته با ۱۲ دختر نوجوان انجام شد. بعد از بیان اصل محرمانه بودن و کسب اجازه از نوجوان مصاحبه‌ها انجام و ضبط شد.

بحث در گروه‌های متمرکز<sup>۱</sup>. در این پژوهش، مصاحبه گروهی با سؤال‌های نیمه ساختاریافته و با هدف جلب اعتماد و ترغیب دختران به بحث کردن انجام گرفت. در مصاحبه‌های انفرادی دختران تمایل زیادی به مصاحبه با حضور دوستانشان داشتند. این مصاحبه‌ها در سه گروه شش نفره به بحث درباره‌ی علل، پیامد و راهکارهایی برای آسیب کمتر دختران در روابط با جنس مخالف، توسط پژوهشگر اجرا شد. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل چارچوب استفاده گردید. تحلیل چارچوب شیوه‌ای انعطاف‌پذیر است که به پژوهشگر امکان می‌دهد که به تحلیل اطلاعات همزمان یا بعد از اتمام گردآوری آن‌ها مبادرت ورزد. تحلیل چارچوب از پنج مرحله؛ آشناسازی، تعیین چارچوب موضوعی، نمایه‌سازی، نمودارسازی و ارائه نقشه مفهومی و تفسیر تشکیل شده است (نیک پیمان، عابد سعیدی، آذرگشت و علوی مجد، ۱۳۹۲). با توجه به این پس از هر جلسه، متن مصاحبه به طور کامل و با شرح جزئیات پیاده شد، سپس متن‌های پیاده شده، مرور گردید. در هر متن گفته‌های اساسی برجسته شدند و زیر آن‌ها خط کشیده شد، همچنین گفته‌های تکراری، جمله‌های معترضه، گفته‌های انحرافی و سایر داده‌های نامربوط نادیده گرفته شدند. هنگامی که تمام متن‌ها مرور شدند با بازگشت دوباره به اولین متن و با مرور گفته‌های اساسی برجسته شده، مجموعه‌ای از مقوله‌ها، از پاسخ‌های داده شده به هر سؤال استخراج گردید و عناوین ساده‌ای به آن‌ها اختصاص داده شد. در مرحله بعد، با بررسی فهرست مقوله‌ها، عناوین غیرضروری حذف گردید. پس از تعیین نظام مقوله‌بندی نهایی، فهرست مقوله‌ها و عناوین مورد بازنگری قرار گرفتند و مقوله‌های هر سؤال وارد جداول تحلیل شدند. سپس معنای پنهان مصاحبه‌ها از محتوای آشکار متن‌ها تحلیل و توصیف شدند. مقوله‌های اصلی پس از بازبینی، تجمیع، خلاصه بندی و یکپارچه شدند و در نهایت با در نظر گرفتن نکاتی چون جامعیت، همپوشی، عدم سوء گیری، همگنی و غیرو

1 . focus Group

دیدگاه نوجوانان دختر درباره‌ی روابط در سه بخش علل، پیامدها و راهکارها برای آسیب کمتر مقوله‌بندی شدند و در اختیار دو متخصص قرار گرفت تا به منظور افزایش استحکام، مقوله‌ها و نامگذاری آن‌ها بررسی شود و تناقض یا نقص احتمالی آن‌ها مورد بازبینی قرار گیرد. اعتبار این پژوهش کیفی از ابتدا و در روند تحقیق با لحاظ کردن ملاک‌های اعتبارپذیری (تماس طولانی با محیط پژوهش، مشاهده مستمر، چندبعدی سازی، تبادل نظر با هم‌تایان، کفایت مراجع و کنترل از سوی اعضا)، انتقال‌پذیری، قابلیت اطمینان و تأییدپذیری (عباس زاده، ۱۳۹۱) مورد توجه قرار داده شد.

### یافته‌ها

تحلیل کیفی داده‌ها برگرفته از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و بحث در گروه‌های متمرکز در سه بخش علل، پیامدها و راهکارها برای آسیب کمتر در شکل ۱ مقوله‌بندی شده است.



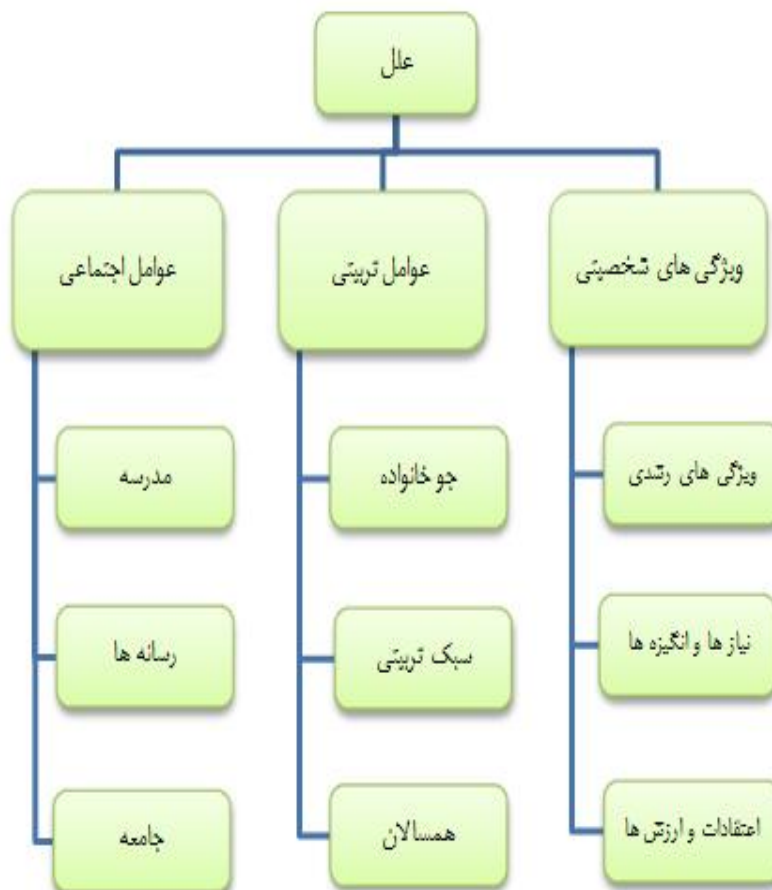
شکل ۱

طبقه‌بندی روابط دختران و پسران از دیدگاه دختران نوجوان

**علل.** اولین تم علل شکل‌گیری روابط دختر و پسر را در بر می‌گیرد (شکل ۲). ویژگی‌های شخصیتی (ویژگی‌های تحولی، نیازها و انگیزه‌ها، اعتقادات و ارزش‌ها)، عوامل تربیتی (جو خانواده، سبک تربیتی و همسالان) و عوامل اجتماعی (مدرسه، رسانه‌ها و جامعه) از خلال مصاحبه‌های فردی و گروهی دختران نوجوان به طور مستقیم و غیرمستقیم به عنوان یکی از طبقه‌های اصلی، بخش قابل توجهی از مصاحبه‌ها را به خود اختصاص داد.

به اعتقاد مشارکت‌کنندگان ویژگی‌های تحولی دختران نوجوان در شکل‌گیری روابط آنان با پسران تأثیرگذار بود. بحران هویت، تمایل به استقلال، مورد توجه دیگران بودن و پاسخگویی به حس کنجکاوی درباره جنس مخالف، از جمله ویژگی‌های دوران بلوغ است. دختر نوجوان ۱۷ ساله در مصاحبه فردی بیان کرد:

«توی دوران نوجوانی دخترا خیلی حساسند، زود بهشون برمی خوره، سریع به طرف کسی که ازشون تعریف می کند جذب میان، تیپ و قیافه خیلی براشون مهمه، باید یکی باشه همیشه ازشون تعریف کنه، وقتی یه پسر ازشون تعریف کنه خوب باهاش دوست میان.»



شکل ۲

تم علل شکل گیری روابط دختران و پسران از دیدگاه دختران

از دیگر ویژگی های بیان شده توسط آنان می توان به ساده و زود باور بودن، وقت گذرانی و پرکردن وقت های خالی و کسب لذت، نداشتن غرور و عدم اعتماد به نفس اشاره کرد. نیازها و انگیزه هایی که

شرکت‌کنندگان در مطالعه به آن اشاره کردند، ارضای نیازهای عاطفی و روانی (محبت، توجه، حمایت، امنیت و عشق) و نیاز جنسی بودند. اهمیت به ارزش‌ها و اعتقادات مذهبی (ایمان، دعا کردن، نماز خواندن، محرم و نامحرم بودن طرف رابطه و سایر مسائل) گویای این است که این امور به عنوان مانعی در برقراری رابطه با جنس مخالف محسوب می‌شود.

در رابطه با نقش عوامل تربیتی در شکل‌گیری روابط دختران و پسران، اکثریت آنان به «جو خانواده» اشاره نمودند. به عبارتی کمبودها و خلأهای عاطفی دختران در خانواده و میزان و نحوه ابراز محبت نسبت به آنان و همچنین عدم تأمین امنیت و آرامش دختران در این محیط از مسائل مهمی است که موجب می‌شود دختران در بیرون از خانواده برای تأمین این نیازها با پسران رابطه برقرار کنند. به طور مثال، یک دختر ۱۷ ساله: «آگه توی خانواده افراد به هم محبت نکنند، خوب دلت می‌خواد بری بیرون و به یکی تکیه کنی و درد و دلت رو بهش بگی»؛ و یا یکی دیگر از دانش‌آموزان دختر: «کمبود محبت پدر، من خودم اولین رابطه‌ام به همین دلیل شکل گرفت، پدر و مادرم از هم جدا شدن و من با مادرم زندگی می‌کنم. محبت پدر ندیدم، وقتی یه پسر با من تلفنی حرف می‌زد و می‌گفت دوستم داره و عشق و نفسم و ... منم جذبش شدم».

اعتیاد والدین، پدر، مادر یا هر دو موجب بوجود آمدن جوی بدون آرامش و امنیت در خانواده می‌شود. نوجوان برای فرار از این جو، به دنبال سرگرم کردن خود در بیرون از این شرایط است. در یکی از بحث‌های گروهی دختر نوجوانی بیان می‌کند: «افرادی که پدراشون اعتیاد دارن و فقط پیگیر تأمین موادشه، توجهی به بچه‌هاش نشون نمی‌ده، همیشه توی خونه دعواست، دختر هم از اون خونه فرار یه و دنبال یکی می‌گرده که بهش تکیه کنه». یا «همین جنگ و دعوایی که بین زن و شوهر پیش میاد باعث میشه دختر از پدر و مادرش زده بشه و دلش بخواد راجع به مسائل توی خونه با یکی درد و دل کنه».

به علاوه درباره‌ی سطح سواد والدین دختران بر این امر توافق داشتند که «مادرانی که سواد ندارند، به فکر خونه داری خودشون و فکر می‌کنند دخترشون میره مدرسه و اطلاعی درباره‌ی این مسائل ندارند. خیلی راحت میشه گولش زد». پدر و مادرانی که سطح سواد بالاتری دارند در زمینه رابطه با دختران خود و مسائل اجتماعی اطلاعات بیشتری دارند و می‌توانند فرزندان خود را برای زندگی در جامعه آماده کنند.

در رابطه با سبک تربیتی والدین، نحوه کنترل و نظارت بر نوجوان از نظر میزان سخت‌گیری‌ها، مسائلی که در بحث‌های گروهی توسط مشارکت‌کنندگان عنوان شد این بود که: «آگه خانواده یه دختر رو خیلی محدود بکنند، ساعت رفت و آمدش رو چک بکنند، غیر از کلاس نتونه جایی بره خوب بدتر کنجکاو میشه و دوست داره از این حالت بیاد بیرون». عدم کنترل والدین نیز به نظر دختران نتیجه عکس دارد: «آگه خانواده زیاد پیگیر دختر نباشه و به کارشون توجه نشون ندهند و اونو ول کنند به امان خدا، دختر هم تحریک میشه».

از سوی دیگر، سرزنش‌ها، ملامت‌ها، تبعیض قائل شدن بین فرزندان، مقایسه نوجوان با سایرین، عدم مشارکت در تصمیمات خانواده، مخالفت خانواده با ازدواج، عدم رابطه صمیمانه با دختر، صحبت نکردن و عدم راهنمایی دختر و شکاف و فاصله نسل‌ها از دیگر مواردی بود که در مصاحبه‌های فردی و بحث‌های گروهی توسط بسیاری از نمونه‌های پژوهش مطرح گردید.

گروه همسالان که دختران نوجوان تأکید قابل توجهی بر نقش آن در شکل‌گیری روابط دختر و پسر داشتند، نوجوانان را در دوستی‌های خود با پسران به شکل مثبت و یا منفی تحت تأثیر قرار می‌دهند. تأثیرگذاری گروه همسالان، در نوجوانی حتی بیشتر از والدین است و آسیب‌پذیری نوجوان از ناحیه همسالان با توجه به ویژگی‌های نوجوانی افزون‌تر خواهد بود. بسیاری از مشارکت‌کنندگان نمونه‌های زیادی از تأثیرپذیری از گروه همسالان ذکر کردند. یکی از دختران نوجوان در این باره گفت: «وقتی وارد جمع دوستانه‌ای می‌شم که دخترا نشستند و با هم دیگه حرف می‌زنند می‌گن تو که دوست پسر نداری خیلی منگولی، حتماً باید دوست پسر داشته باشی که بتونی تو جمع ما بیای و وقتی می‌بینم هیچ اتفاق بدی برای اونا نمی‌افته و میان از دوست پسرشون حرف می‌زنن و پزش و میدن خوب منم وسوسه می‌شم و فکر می‌کنم به منم خوش می‌گذره».

مقوله عوامل اجتماعی شامل نهادهای اجتماعی، دینی و مدرسه است. تأثیرپذیری نوجوانان از رسانه‌ها، موبایل، ماهواره، اینترنت و شبکه‌های مجازی که از ملزومات زندگی اجتماعی هستند، از دیگر مواردی است که در شکل‌گیری روابط دختر و پسر نقش دارد. باید توجه داشت امروزه در جامعه وسعت دسترسی به اطلاعات، دختر نوجوان امروزی را در معرض جنبه‌هایی فراتر از هنجارها یا آموزه‌های اجتماع قرار می‌دهد؛ و شواهد حاکی از آن است که این امور از دیدگاه آنان مهم تلقی می‌شود. نمونه زیر بخشی از مصاحبه با یک نوجوان است: «اگر بتونی از موبایل خوب استفاده کنی وسیله‌ی خوبی به ولی بعضی‌ها با نصب برنامه‌های چت مجازی مثل واتس آپ و تلگرام و بی تاک و اینستا و ... با پسرای نامحرم رابطه برقرار می‌کنند. مثلاً، تو اینستا می‌تونی با افراد زیادی رابطه برقرار کنی فالورهای زیادی داشته باشی بدون محدودیت با اونا چت کنی حتی عکس و فیلم رد و بدل کنی».

تغییر ارزش‌ها و نگرش‌ها در جامعه ایران، برای مثبت قلمداد کردن رابطه و آشنایی به قصد ازدواج و کم رنگ شدن ارزش‌هایی همچون حرف نزدن زن و مرد نامحرم با افزایش معاشرت‌ها از علل اجتماعی و فرهنگی شکل‌گیری اینگونه روابط است. اجتناب‌ناپذیر بودن روابط دختر و پسر در مراسم‌های (عزاداری‌ها و عروسی‌های مختلط)، پارک‌ها و خیابان‌ها از دیگر عواملی است که دختران در مصاحبه‌های خود به آن اشاره نمودند.

**پیامدها.** دختران نوجوان پیامدهای دوستی‌های دختر و پسر را آسیب‌های اجتماعی (عوض شدن ذهنیت مردم، آبروریزی و انگشت‌نما شدن)، آسیب‌های روانی - عاطفی (افسردگی، غم، احساس گناه، احساس پشیمانی و خودکشی)، مشکلات خانوادگی (سرکوفت زدن خانواده، بی‌اعتمادی، آزار توسط پدر و برادر متعصب)، مشکلات تحصیلی (عدم توجه به درس، حواس‌پرتی، افت تحصیلی، عدم اعتماد مدیر و کارکنان مدرسه و اخراج از مدرسه یا ترک تحصیل) و آسیب به زندگی مشترک آینده (شک و تردید و بی‌اعتمادی به هم و ازدواج اجباری، شریک‌های متعدد جنسی، بیماری‌های جنسی و مقاربتی) می‌دانند. جدول ۱ مسیر رسیدن به این تم را از طریق مقوله‌ها و زیر مقوله‌ها با ذکر چند مثال از داده‌های خام نشان می‌دهد.

**راهکارها.** راهکارهای ارائه شده توسط دختران در شکل ۱ ذکر شده‌اند.



## جدول ۱

## مسیر انتخاب تم پیامدها

تم	مقوله	زیر مقوله	نمونه‌ای از گفته‌های دختران در مصاحبه
	آسیب عاطفی-روانی	افسردگی، غم، اعصاب خوردی، خودکشی	وقتی یه پسری بهش خیانت می‌کنه و اونو ول می‌کنه میره سراغ یکی دیگه، دختر هم ناراحت میشه، افسرده میشه، اعصابش خورد میشه و ممکنه خودکشی هم بکنه.
	آسیب اجتماعی	آبروریزی، بی‌اعتمادی جامعه، انگشت‌نما شدن	وقتی تو یه شهر کوچیک مثل اینجا زندگی می‌کنی وقتی با یه پسر ارتباط داشته باشی آبروت میره، انگشت‌نما میشی، پشت سرت حرف می‌زنن و مثل یه دختر خراب پسرا بهت پیشنهاد میدن.
	آسیب خانوادگی	آزار و اذیت توسط خانواده، بی‌اعتمادی، شک و تردید و خونه نشین کردن	همسایه دختری که خبردار بشه به خانواده سرکوفت می‌زنه که دختر شما دختر خوبی نیست یا شما اونو درست تربیت نکردین، پدرش هم عصبانی میشه و دختری رو اینقد کتک زد که تو بیمارستان بستریش کردند. از اون به بعد هم بهش اعتماد نداشتند. محدودش کردن نداشتن بره مدرسه
	مشکلات تحصیلی	حواس‌پرتی در کلاس، عدم توجه، افت تحصیلی، عدم رعایت قوانین، اخراج از مدرسه	وقتی سرکلاس نشستم همش تو فکر حرف‌های دیشب با دوست پسرم هستم اینکه امروز سر قرار چی بپوشم، بهش چی بگم، معلم می‌گه درسم ضعیف شده. چند وقت پیش گوشه بردم مدرسه ناظم مدرسه متوجه شد گوشه رو از من گرفت، خونواده‌ام خواستن و تعهد دادن اگه دوباره تکرار بشه اخراج میشم.
	مشکلات زندگی مشترک آینده	بی‌اعتمادی همسر آینده، شک و تردید و طلاق	اگه ازدواج کنه بی‌اعتمادی بین زن و شوهر پیش میاد، شوهر همیشه تعقیبش می‌کنه، این شک باعث جنگ و دعوا میشه و آخرش طلاق
	مشکلات زندگی مشترک آینده	برقراری رابطه جنسی، حاملگی، سقط جنین و ازدواج اجباری	اگر به این روابط به طور مخفیانه ادامه بده و به حرف کسی گوش نده رابطه ادامه دار بشه با پسره رابطه جنسی پیدا می‌کنه و حامله میشه، پسره رو مجبور می‌کنند ازدواج کنه باهاش، یا سقط می‌کنه یا به هر حال زندگی خراب میشه



شکل ۳

تم راهکارهای روابط دختران و پسران از دیدگاه دختران نوجوان

از میان راهکارهای مربوط به خانواده می‌توان به کانون محبت در خانواده، احترام متقابل، آموزش صحیح به فرزندان در مورد جنس مخالف، راهنمایی کردن و آگاهی دادن، اعتماد کردن به دختران، آسان‌گیری در ازدواج، دقت در انتخاب دوستان خانوادگی، ارضای نیازهای روحی-روانی و مالی فرزندان، برنامه‌ریزی برای اوقات فراغت و تنهایی فرزندان در منزل، کنترل به جا نه ایجاد محدودیت برای فرزند، توجه به پوشش و ظاهر آنان در بیرون از منزل، نظارت بر دوستی‌های دختران و غیره اشاره کرد. به عنوان مثال دختر نوجوان ۱۷ ساله در مصاحبه فردی بیان کرد: «خانواده خیلی تأثیر داره اگر توی خانواده راجع به این مسائل صحبت کنند و به دخترشون یاد بدن که چطور مواظب خودش باشه و با افرادی که مشکلات اخلاقی دارند رفت و آمد نکنند، دختر یاد می‌گیره از خودش مواظبت کنه».

صمیمیت و احترام بین مدیر و دانش‌آموزان، مشاور توانا جهت حل مشکلات و راهنمایی دانش‌آموزان، پر کردن زمان فراغت و ساعت تفریح با فعالیت‌های فرهنگی و ورزشی جذاب با حضور کادر مدرسه تا از جذابیت دوره‌های دوستان کاسته شود و به جای آن دوره‌های مدیر و معاونان برگزار شود، نبود ترس و تنش در مدرسه، احساس راحتی و آسایش بیشتر در قلمرو تحصیلی و غیره نمونه‌ای از زیر مقوله‌های راهکارهای مربوط به مدرسه بودند که نوجوانان در یکی از بحث‌های گروهی عنوان کردند به عنوان مثال «مدرسه باید کاری کنه که بچه‌ها در زنگ‌های تفریح به کارایی مشغول بشن که زیاد در مورد دوست پسرشون حرف نزنند، مثلاً با معاون یا مدیر صحبت کنند یا مسابقات ورزشی برگزار کنند».

حمایت اجتماعی شامل ایجاد شرایط برای ازدواج، آموزش از طریق رسانه‌ها، بالا بردن سطح سواد رسانه‌ای والدین و دانش‌آموزان برای استفاده از موبایل و اینترنت و غیره بود. یکی از دختران نوجوان در این باره گفت: «ما دخترا شوهر می‌خوایم جامعه باید کاری کنه ما بتونیم ازدواج کنیم و اینقد سخت‌گیری نباشه و از تلویزیون برنامه‌هایی پخش بشه که ازدواج آسون اما با روابط عاشقانه رو نشون بده».

### بحث

پژوهش کیفی حاضر با هدف شناسایی پدیده روابط دختر و پسر از دیدگاه دختران نوجوان انجام شد. در یک جمع‌بندی کلی دختران نوجوان این پدیده را در سه بخش اصلی علل، پیامدها و راهکارهایی برای آسیب کمتر مطرح کردند. در این مسیر برای طبقه علل روابط دختر و پسر سه مقوله، ویژگی‌های شخصیتی، عوامل تربیتی و عوامل اجتماعی معرفی شد. این نکته همسو با نظریه جسور (۱۹۸۷) است که فرد را درون محیط اجتماعی‌اش مورد بررسی قرار می‌دهد؛ و به عوامل مؤثر بر انجام رفتار انحرافی یا بازداری از آن توجه دارد. به طور کلی این نظریه نشانگر تأثیرپذیری رفتارهای پرخطر از عوامل گوناگون فردی و اجتماعی هستند؛ عواملی که با توجه به تغییرات امروزی، نقش زیادی در افزایش میزان شیوع این رفتارها در جوامع داشتند (رشید، ۱۳۹۴). زیر مقوله‌های ویژگی‌های شخصیتی شامل ویژگی‌های تحولی، نیازها و ارزش‌ها بود. این نکته همسو با مطالعات تحولی است که نشان می‌دهد در اواسط تا اواخر نوجوانی، دوستی با دوستان غیرهمجنس امری شایع است و درگیری احساسی با افزایش سن بیشتر می‌شود (فورمن، ۱۹۸۹). به نظر می‌رسد دختران نوجوان در این سن تحت تأثیر ویژگی‌های دوران نوجوانی تغییر در توجه، از همسالان هم جنس به غیرهمجنس نشان می‌دهند.

علاوه بر نظام شخصیتی، عوامل تربیتی (جو خانواده، سبک تربیتی والدین و گروه همسالان) و عوامل اجتماعی (مدرسه، رسانه‌ها و جامعه) نیز در شکل‌گیری روابط دختر و پسر اهمیت دارند که از دیدگاه دختران نوجوان مهم تلقی می‌شوند. با توجه به نظریه‌ی خود تعیین‌گری محیط اجتماعی فرد، به ویژه خانواده با ارضای نیازهای اساسی روانشناختی و یا ممانعت از آن می‌تواند نقش مهمی در خودتعیین‌گری افراد داشته باشد (رودریگوز و کاوندیش، ۲۰۱۲). همسو با این دیدگاه، در این پژوهش نیز تأثیر، نقش خانواده در ارضای نیازهای اساسی نوجوان، میزان کنترل و نظارت بر عملکرد آنان، کنترل بر فعالیت‌های فوق برنامه و نحوه گذراندن اوقات فراغت و همچنین سبک تربیتی والدین و از سوی دیگر مشکلات آنان از جمله پایین بودن سطح سواد، اعتیاد، مشکلات مالی و غیره در گروه دختران قابل توجه بود که نتایج با تحقیقات جکیک، جریک-کلینووسکی و لکو (۲۰۰۴)، بنسن، دامسگارد، تولستراپ، ارسبول و هولستین، (۲۰۱۳)، رانگاکاچنستر، پلیونکارنپین، هتراکول و کانگساکون (۲۰۰۷) و آلیویرا کامپوس، گیاتی، مالتا و بارتو (۲۰۱۲) همسو است.

عوامل اجتماعی (فرهنگ جاری، گروه همسالان، ارزش‌ها و هنجارهای جامعه اسلامی- ایرانی، تأثیرپذیری از رسانه‌های داخلی و خارجی و جامعه جهانی) در گذر دختر نوجوان از کودکی به بزرگسالی و در شکل‌گیری هویت او و روابط او با پسران نقش ایفا می‌کند. آشفتگی حاصل از نداشتن ملاک‌های مشخص و آگاهی لازم در زمینه ساختار، ماهیت، میزان و شکل ارتباط با جنس مخالف در این محدوده‌ی سنی، مانعی در مسیر بهزیستی محسوب می‌شود. در شرایطی که اطلاعات و مرزهای مطرح شده در مورد ارتباط با جنس مخالف، از سوی خانواده، مدرسه و جامعه با هم متفاوت و گاهی متناقض هستند، دختر نوجوان در تشخیص ارزش‌ها و محدوده‌ها، دچار ابهام می‌شود (تقوی و همکاران، ۱۳۹۴). در

پژوهش حاضر تأکید زیاد دختران بر همسالان و پس از آن خانواده برآمده از نقش مهم و حساس این دو گروه مهم اجتماعی در دوران نوجوانی دارد، به نظر می‌رسد، توسعه تحقیقات تأکید برافزایش نقش همسالان و کاهش نقش پدر و مادر دارد. یافته‌های این تحقیق با نتایج فوشی، لینر و باثومن (۱۹۹۶)، فوشی، لینر، مک دوگال و باندیوالا (۲۰۰۱)، فوشی، بنفیلد، انت، باثومن و ساچندران (۲۰۰۴)، دئوچ، کروکت، ولف و راسل (۲۰۱۲) و ریپاسی و همکاران (۲۰۱۳) همسو است.

تم پیامدها که در این پژوهش در مقوله‌های آسیب‌های روانی-عاطفی، اجتماعی، آسیب به روابط خانوادگی، مشکلات تحصیلی و آسیب به زندگی مشترک آینده مطرح شد. همسو با یافته‌های پژوهش شیخ دارانی، مهربابی، کجباف و عابدی (۱۳۸۷) است. شناسایی پیامدهای مرتبط با سوء روابط دوستی برای راهنمایی و پیشگیری از آنها ضروری به نظر می‌رسد. برای نوجوانان این پژوهش آسیب‌های روانی-عاطفی مرتبط با روابط دوستی با جنس مخالف شامل افسردگی، غم، پرخاشگری، احساس گناه، احساس پشیمانی، استرس و ترس ناشی از برملا شدن رابطه و خودکشی است. همسو با یافته‌های این پژوهش می‌توان به پژوهش‌های کولبیج و اندرسون (۲۰۰۲)، فوشی و همکاران (۲۰۰۴) و ریپاسی و همکاران (۲۰۱۳) اشاره کرد.

به نظر می‌رسد آسیب به روابط اجتماعی در دنیای دختران نوجوان شامل عوض شدن ذهنیت مردم، آبروریزی، انگشت‌نما شدن، بی‌بندوباری، عدم استخدام در نهادهای دولتی به دلیل مشکلات گزینشی و تن دادن به روابط بزهکارانه و پیروی نکردن از قوانین جامعه است؛ و در این میان سرکوفت زدن اعضای خانواده به دختر نوجوان، بی‌اعتمادی، آزار توسط پدر و برادر متعصب، کنترل و نظارت شدید بر رفتار و ایجاد محدودیت در زندگی از جمله پیامدهای آسیب به روابط خانوادگی است که دختران نوجوان به آن اشاره کردند و نتایج این پژوهش با یافته‌های تحقیقات داپس (۲۰۰۶)، استینبرگ (۲۰۰۱) و کوثری (۱۳۷۴) همسو است.

تحقیقات کمی درباره‌ی آثار روابط دختر و پسر بر ادامه تحصیل دختران وجود دارد (ریپاسی و همکاران، ۲۰۱۳). با این وجود نتایج این پژوهش حاکی از آن است که این روابط مشکلاتی مانند عدم توجه به درس در کلاس، حواس‌پرتی، عدم اعتماد مدیر و معاونان به فرد، افت تحصیلی و اخراج از مدرسه یا ترک تحصیل را از مشکلات تحصیلی مرتبط با این روابط می‌دانند که با تحقیق کوثری (۱۳۷۴) و خطیبی (۱۳۸۴) همسو است.

همچنین پژوهش‌های فورمن (۲۰۰۲)، اسمیت، وایت و هولند (۲۰۰۳) و کرل و ولف (۱۹۹۹)، گومز (۲۰۱۱) و ریپاسی (۲۰۱۳) نشان دادند، داشتن روابط جنسی در نوجوانی موجب آسیب به زندگی مشترک آینده فرد می‌شود که با نتایج پژوهش حاضر همسو است از دیدگاه دختران نوجوان شک و تردید، بی‌اعتمادی زوجین به هم ازدواج اجباری بعد از برملا شدن رابطه جنسی، شرکاء جنسی متعدد، بیماری‌های جنسی مقاربتی، حاملگی و سقط جنین از جمله مشکلات مربوط به آسیب زندگی مشترک آینده است.

تم راهکارها در این پژوهش اشاره به راهکارهایی دارد که از دید دختران برای آسیب کمتر به آنها مؤثر است. در مجموع برخی از این راهکارها در سه محور خانواده، مدرسه و اجتماع مطرح شد:

الف) راه کارهای مربوط به خانواده

- ایجاد کانون محبت در خانواده و احترام متقابل، ارضای نیازهای روحی - روانی و مالی فرزندان؛
- آموزش صحیح به فرزندان در مورد جنس مخالف، راهنمایی کردن و آگاهی دادن؛
- اعتماد کردن به دختران و عدم تبعیض جنسیتی بین دختران و پسران؛
- آسان‌گیری در ازدواج و فراهم نمودن شرایط برای ازدواج جوانان؛
- دقت در انتخاب دوستان خانوادگی، نظارت بر دوستی‌های دختران؛
- برنامه‌ریزی برای اوقات فراغت و تنهایی فرزندان در منزل، کنترل به جا نه ایجاد محدودیت برای فرزندان؛
- توجه به پوشش و ظاهر آنان در خارج از خانه.

ب) راهکارهای مربوط به مدرسه

- صمیمیت و احترام بین مدیر و دانش آموزان، نبود ترس و تنش در مدرسه، احساس راحتی و آسایش بیشتر در قلمرو تحصیلی
- مشاور توانا جهت حل مشکلات و راهنمایی دانش آموزان،
- پر کردن زمان فراغت و ساعت تفریح با فعالیت‌های فرهنگی و ورزشی جذاب با حضور کادر مدرسه تا از جذابیت دوره‌های دوستان کاسته شود و به جای آن دوره‌های با مدیر و معاونان برگزار شود.

ج) راهکارهای مربوط به اجتماع

- حمایت اجتماعی شامل ایجاد محیط‌هایی که وقتی نوجوان با مشکلی از این قبیل مشکلات روبرو می‌شود بتواند حمایت و راهنمایی‌هایی را بدست آورد؛
  - ایجاد شرایط برای ازدواج؛
  - آموزش از طریق رسانه‌ها، بالا بردن سطح سواد رسانه‌ای والدین و دانش آموزان برای استفاده از موبایل و اینترنت
- اگرچه در بسیاری از تحقیقات پیشین مانند تحقیق دئوچ و همکاران (۲۰۱۲)، ریپاسی و همکاران (۲۰۱۳)، فوشی و همکاران (۲۰۱۲)، اشلی و فوشی (۲۰۰۵) و بسیاری از این راهکارها را مطرح کرده‌اند، به نظر می‌رسد بیان دیدگاه‌های دختران با در نظر گرفتن نیازهای خاص آنها با توجه به شرایط فرهنگی و اجتماعی خاص آنها عملی‌تر خواهد بود.

### نتیجه گیری

یکی از مواردی که دختران تأکید زیادی بر آن دارند، موضوع آموزش به آنان در این زمینه بود، چرا که در نبود آگاهی و اطلاعات مناسب و کافی برای نوجوان در مورد برخی از رفتارها در کنار ادراک فشار، محدودیت و اجبار بیرونی از سوی خانواده و اجتماع تعارضی در ذهن نوجوان نقش می‌بندد و ممکن است در تصمیم‌گیری برای اعمالش دچار هیجان و پرخاشگری شود. آموزش‌های پیشگیرانه و ارتقای اطلاعات

و شناخت نوجوان می‌تواند درک درستی به او بدهد. اگر در طراحی برنامه‌های آموزشی دیدگاه‌های گروه مخاطب مورد توجه قرار داده شود، آنها ارتباط بهتری با موضوع و فضای آموزشی برقرار خواهند کرد، از این رو با در نظر گرفتن دیدگاه‌های دختران نوجوان ایرانی و شرایط فرهنگی جامعه آموزش، هدایت و ارائه آگاهی و شناخت در مسیر حمایت اجتماعی از آنان مفید به نظر می‌رسد.

این پژوهش محدود به گروه دختران نوجوان محصل در شهرستان‌های جنوبی استان کرمان بود. از این رو بررسی مقایسه‌ای نوجوانان دختر و پسر و نوجوانان غیر محصل که بیشتر در معرض این روابط قرار دارند موجب درک روشن‌تری از این پدیده خواهد شد.

### منابع

- آتش نفس، الهه؛ طباطبایی، موسی و قربانی، راهب. (۱۳۹۳). بررسی رفتارهای پرخطر در دانش‌آموزان دبیرستانی و راه‌های پیشگیری از آن. طرح پژوهشی مصوب شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان سمنان. پژوهشکده معلم.
- آتش نفس، الهه؛ قربانی، راهب. طباطبایی، موسی؛ عبدوس، حسین؛ عباس پور، سمیه و محمودیان، علیرضا. (۱۳۹۳). رفتارهای پرخطر شایع و عوامل خانوادگی مؤثر بر آن از دیدگاه نوجوانان: یک پژوهش کیفی. فصلنامه خانواده‌پرومی، ۱۰(۳۸)، ۲۱۷-۲۳۳.
- پناهی، علی احمد. (۱۳۸۴). دوستی از منظر دینی؛ با نگاهی به شرایط دوستی دختر و پسر. مجله معرفت، ۹۷، ۶۵-۵۴.
- تقوی، نغمه؛ آزاد فلاح، پرویز؛ موتابی، فرشته و طلایی، ابراهیم. (۱۳۹۴). تحلیل کیفی بهزیستی فاعلی از دیدگاه دختران. فصلنامه روانشناسی تحولی: روانشناسان ایرانی، ۱۱(۴۳)، ۲۴۶-۲۲۹.
- رشید، خسرو. (۱۳۹۴). رفتارهای پرخطر در بین دانش‌آموزان نوجوان دختر و پسر شهر تهران. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۱۵(۵۷)، ۵۶-۳۱.
- زاده محمدی، علی و احمدآبادی، زهره. (۱۳۸۸). بررسی رفتارهای پرخطر در میان نوجوانان راهکارهایی برای پیشگیری از جرم در محیط خانواده. فصلنامه خانواده‌پرومی، ۵(۲۰)، ۴۸۵-۴۶۷.
- زارع شاه آبادی، اکبر و سلیمانی، زکبه. (۱۳۹۱). بررسی عوامل مرتبط با گرایش دانشجویان به روابط پیش از ازدواج در دانشگاه یزد. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۱۲(۴۵)، ۳۶۴-۳۳۹.
- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس و حجازی، الهه. (۱۳۷۶). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: نشر آگه.

شیخ دارانی، هما؛ مهرابی، حسینعلی؛ کجیاف، محمدباقر و عابدی، محمدرضا. (۱۳۸۷). تأثیر آموزش مبتنی بر افزایش آگاهی از آسیب‌های حاصل از روابط آسیب‌زای دختر و پسر بر نگرش دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه. مجله دانش و پژوهش در روانشناسی، ۲۸، ۶۲-۴۱.

صمیمی، عادل؛ مظاهری، علی و حیدری، محمود. (۱۳۹۱). ارزیابی تحولی کیفیت روابط دوستی نوجوانان. فصلنامه روانشناسی تحولی: روانشناسان ایرانی، ۳۳، ۶۰-۴۷.

عباس زاده، محمد. (۱۳۹۰). تأملی بر اعتبار و پایایی در تحقیقات کیفی. جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۳(۴۵)، ۳۴-۱۹.

غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۶). روابط و ارزش‌های اجتماعی جوانان ایرانی. مجله مطالعات جوانان، ۸ و ۹، ۳۲-۷.

فرخزاد، پرویز. (۱۳۸۴). راهنمای پژوهش تاریخی (کتابخانه‌ای). تهران: طهوری.

قرشی، بهناز. (۱۳۸۴). بررسی رابطه بین میزان شادکامی و هوش هیجانی با نوع ارتباط با جنس مخالف در دانشجویان دختر و پسر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

کلاتری، سهیلا؛ غنا، سامیه؛ ثناگو، اکرم و جویباری، لیلا. (۱۳۹۲). آموزش بلوغ و مسائل جنسی به دختران: تجارب مادران گرگانی. مدیریت/ارتقای سلامت، ۳(۳)، ۹۱-۷۴.

کوثری، محمدرضا. (۱۳۷۴). بررسی علل رابطه با جنس مخالف در دانش‌آموزان دختر دوره راهنمایی تحصیلی منطقه ۱۸ آموزش و پرورش تهران و ارائه راه حل مسئله. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

نیازی، یعقوب. (۱۳۸۲). بررسی مقایسه‌ای ویژگی‌های فردی و الگوهای تعاملی خانواده دختران فراری و غیر فراری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مددکاری اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی علامه طباطبائی.

نیک پیمان، نسرین؛ عابدسعیدی، زیلا؛ آذرگش، اذن اله و علوی مجد، حمید. (۱۳۹۲). تحلیل چارچوب شیوه‌ای برای تحلیل داده‌های کیفی. نشریه پایش، ۱۳، ۴۱-۵۰.

Ashley, O. S., & Foshee, V. A. (2005). Adolescent help-seeking for dating violence: Prevalence, sociodemographic correlates, and sources of help. *Journal of Adolescent Health, 36*, 25-31.

Bendtsen, P., Damsgaard, M. T., Tolstrup, J. S., Ersboll, A. K., & Holstein, B. E. (2013). Adolescent alcohol use reflects community-level alcohol consumption irrespective of parental drinking. *Journal of Adolescent Health, 53*(3), 368-373.

- Coolidge, F. L., & Anderson, L. W. (2002). Personality profiles of women in multiple abusive relationships. *Journal of Family Violence*, 17, 117-131.
- Deutsch, A. R., Crockett, L. J., Wolff, J. M., & Russell, S. T. (2012). Parent and peer pathways to adolescent delinquency: Variations by ethnicity and neighborhood context. *Journal of Youth and Adolescence*, 41, 1978-1094.
- Dupas, P. (2006). Relative education and the market for sex: Teenagers, sugar Daddies and HIV in Kenya. *Journal of Adolescence*, 152(4), 183-191.
- Etaugh, C. A., & Bridges. (2004). *The psychology of sexual relation in adolescents*. New York: person publishing.
- Forman, L. (2002). *Clinical handbook of couple therapy*. New York: Guilford publishing.
- Foshee, V. A., Linder, G. F., Bauman, K. E. Langwick, S. A., Arriaga, X. B., Heath, J. L., McMahon, P. M., & Bangdiwala, S. (1996). The Safe Dates Project: theoretical basis, evaluation design, and selected baseline findings. *American Journal of Preventative Medication*, 12, 39-47.
- Foshee, V. A., Benefield, T. S., Ennett, S. T., Bauman, K. E., & Suchindran, C. (2004). Longitudinal predictors of serious physical and sexual dating violence victimization during adolescence. *Preventive Medicine*, 39, 1007-1016.
- Foshee, V. A., Linder, G. F., MacDougall, J., & Bangdiwala, S. (2001). Gender differences in the longitudinal predictors of adolescent dating violence. *Preventive Medicine*, 32, 128-141.
- Foshee, V. A., McNaughton-Reyes, H. L., Ennett, S. T., Cance, J. D., Bauman, K. E., & Bowling, J. M. (2012). Assessing the effects of families for safe dates, a family-based teen dating abuse prevention program. *Journal of Adolescent Health*, 51, 349-356.
- Gómez, A. M. (2011). Testing the cycle of violence hypothesis: Child abuse and adolescent dating violence as predictors of intimate partner violence in young adulthood. *Youth and Society*, 43, 171-192.
- Howard, D. E., & Wang, M. Q. (2003). Risk profiles of adolescent girls who were victims of dating violence. *Adolescence*. 38, 1-14.



- Howard, D. E., & Wang, M. Q. (2003). Risk profiles of adolescent girls who were victims of dating violence. *Adolescence*, 33, 1-14.
- Jacic, M., Jaric-Klinovski, Z., & Leko, V. (2004). The incidence of risk behaviors in high school students. *Lijec Vjesn*, 126(5-6), 115-120.
- Jessor, R. (1987). Problem-Behavior therapy, psychosocial development and adolescent problem drinking. *British Journal of Addiction*, 82, 331-42.
- Oliveira-Campos, M., Giatti, L., Malta, D., & Barreto, S. M. (2013). Contextual factors associated with sexual behavior among Brazilian adolescents. *Ann Epidemiol*, 23(10) 629-635.
- Ramakrishna, I., Karoppt, M., & Murthy, R. S. (2006). *Experience s of sexual coercion among street boys in Bangalore, India*. [http://www.Who. Int/reproductive health/ publications/ towards adulthood/14.pdf](http://www.Who.Int/reproductive%20health/publications/towards%20adulthood/14.pdf).
- Reppucci, N. D., Oudekerk, B. Guarnera, L. Nagel, A. Reitz-Krueger, C. Walker, T., & Warner, T. (2013). *Risky relationships and teen dating violence among at-risk adolescents*. University of Virginia – Department of Psychology.
- Rodriguez, R. J., & Cavendish, W. (2012). differences in the relationship between family, environment and self-determination among Anglo, Latino, and female Students with disabilities. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*, 36, 152-162.
- Ruangkanchanasetr, S., Plitponkarnpim, A., Hetrakul, P., & Kongsakon, R. (2005). Youth risk behavior survey: Bangkok, Thailand. *Journal of Adolescence Health*, 36(3):227-35.
- Schum, W. P., Silliman, B., & Bell, D. B. (2000). Perceived premarital Counseling out comes and relation education among high school girls. *Journal of Sex Marital Therapy*, 26(2): 245-253.
- Smith, P. H., White, J. W., & Holland, L. J. (2003). A longitudinal perspective on dating violence among adolescents and college-age women. *American Journal of Public Health*, 93, 1104-1109.

- Steinberg, L. (2001). We know & mouthing: parent-adolescent relationship in retrospect. *Journal Research Adolescents*, 11, 4-19.
- Wekerle, C., & Wolfe, D. A. (1999). Dating violence in mid-adolescence: Theory, significance, and emerging prevention initiatives. *Clinical Psychology Review*, 19(4), 435-456.